

UOT:94(479.24).

HEYDƏR ƏLİYEV MULTİKULTURALİZMİN SİYASİ BANİSİDİR*Dos. Aslanov Elgün Məhəmmədəli oğlu, Quliyeva Gülmira Qəşəm qızı**Salmanova Saidə Nizami qızı**Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti*e.aslanov85@mail.ru

Xülasə: Müstəqillik bərqərar olunduqdan sonra Azərbaycanda multikulturalizm və tolerantlıq dövlət tərəfindən dəstəkləndi. Azərbaycan islam dövləti olmağına baxmayaraq dünyəvi və çox konfessionaldır.

İslam dini ölkəmizdə mədəniyyətin, mənəvi irsin, milli mentalitetin əsası kimi qəbul olunur. Məqalədə Azərbaycanda Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş multikulturalizm ideyaları çox geniş inkişaf edib.

Açar sözlər: müstəqillik, multikulturalizm, islam, tolerantlıq, dünyəvilik, azərbaycançılıq

Ключевые слова: независимость, мультикультурализм, ислам, толеранство, мировая.

Key words: Independence, multiculturalism, religion, tolerance and secular

Bu gün öz əvvəlki çoxüzlülüyünü və çoxtərəfliliyini tədricən itirən dünya bütövləşməyə doğru addım-addım yaxınlaşır. Müxtəlif ölkələrdə insanlar eyni kommunal xidmətlərdən və nəqliyyat vasitələrindən istifadə edir, eyni növ paltar geyinir, eyni cür qidalanır, eyni televiziya verilişlərinə baxır, eyni xəbərləri dinləyirlər. Müasir sivilizasiyaların yaratdığı texnologiyalar, əmtəə, xidmətlər, informasiyalar və s. müxtəlif xalqların həyatına daxil olaraq onları bir-birinə oxşar edir.

Bu gün qloballaşma prosesini obyektiv əks etdirən ictimai şüur forması olan qloballıq da insanların kollektiv təfəkkür tərzinə can atdıqlarını, dünya sivilizasiyası ilə eyniləşdirmə tendensiyasını, artıq təkbaşına inkişafın mümkün olmadığını, multikultural şüurun və öz maraqlarını dərk edən sosial qrupların rol və əhəmiyyətinin artdığını göstərir.

Azərbaycan bu mühüm proseslə çox spesifik bir şəraitdə üzləşdi. XX əsrin sonlarında imperiya buxovlarından azad olaraq siyasi müstəqillik əldə edən ölkəmiz həm də iqtisadi, mədəni, mənəvi sahələrdə də müstəqilləşərək öz milli-mədəni irsini qoruyub inkişaf etdirmək şansı qazandı. Lakin müstəqilliyini qazandıqdan sonra dövlətimiz vətəndaş müharibəsi ərəfəsində, müstəqilliyini yenidən itirmək təhlükəsi ilə üz-üzə idi. Məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi quruculuq siyasəti Azərbaycan xalqının milli mənəviyyətinə əsaslanan milli dövlətin əsaslarını formalaşdırmağa yönəldi. Ulu öndər bununla da milli dəyərlərimizi təkcə milli varlığımızın yox, həmçinin dövlət quruculuğu prosesinin mühüm atributu kimi dəyərləndirdiyini bəyan etdi.

Məlumdur ki, hər bir xalqın mövcudluğu onun ana dilinə, adət-ənənələrinə, öz mədəniyyətinə, tarixinə bağlılığından asılıdır. Azərbaycan xalqı da bu günədək məhz zəngin milli-mənəvi dəyərlərinə bağlılığı sayəsində özünün mövcudluğunu və özünəməxsusluğunu qoruyub saxlaya bilmişdir.

Xalqın təkidli tələbi ilə yenidən siyasi hakimiyyətə gələn Ulu öndər Heydər Əliyevin bu məntiqə söykənərək müəyyənləşdirdiyi, milli maraqlara əsaslanan mütərəqqi inkişaf strategiyası ölkədə sabitliyin, demokratiyanın qorunmasına, bərqərar olmasına və davamlı

yeni iqtisadi modelin formalaşmasına zəmin yaratdı. Ən əsası isə böyük tarixi şəxsiyyət olan Heydər Əliyevin Azərbaycan Prezidenti seçildikdən sonra dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsi və dönməzliyi təmin olundu. Ulu öndər öz nadir keyfiyyətləri sayəsində həmin mürəkkəb geosiyasi dövrdə ölkəni vətəndaş qarşিদurması və hərcmərclik, dərin iqtisadi, mənəvi və sosial-siyasi böhran vəziyyətindən çıxararaq, onu sabit inkişaf səviyyəsinə qaldırmağa nail oldu. Ona görə də, Azərbaycan XXI yüzilliyə möhkəm siyasi, iqtisadi və mədəni təminatlı bünövrə üzərində qədəm qoyaraq milli təhlükəsizliyini, onun mühüm tərkib hissələri olan iqtisadi, enerji, ərzaq və ekoloji təhlükəsizliyini qısa zaman kəsiyində təmin edə bildi və beləliklə, qısa tarixi dövr ərzində qabaqcıl dünya dövlətləri arasında mövqeyinin möhkəmləndirilməsinə yol açdı.(1).

Bu dövrdə Heydər Əliyev müdrik siyasəti ilə həm də Azərbaycanda əsrlər boyu formalaşmış çoxmədəniyyətlik ənənəsini, multikultural dəyərləri, tolerantlığı, insan hüquqlarının aliliyini özündə ehtiva edən son dərəcə mütərəqqi milli-ideoloji konsepsiyanın konturlarını müəyyən edərək Azərbaycanda multikulturalizm fenomeninin formalaşmasına nail oldu.

Azərbaycan İslam ölkəsi olmaqla, dünyəvi və çoxkonfessiyalı dövlətdir. İslam dini ölkəmizdə tarixi- mənəvi irsin, mədəniyyətin, milli mentalitetin ayrılmaz hissəsi kimi qəbul edilir. Azərbaycan tarixinin heç bir dönəmində milli- dini zəmində qarşıdurmanın və ayrışikliyin olmadığı nadir ölkələrdəndir. Əsrlər boyu müxtəlif xalqların, dini konfessiyaların təmsilçiləri Azərbaycanda dinc yanaşı və əmin – amanlıqda yaşamışlar. Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi: “Bizim xalqımız həmişə dostluğu, qardaşlığı, mehribanlığı möhkəmləndirməyə cəhd göstərmiş, insanların dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq onların arasında sülh və əmin- amanlıq, mehribanlıq əlaqələrinin olmasına çalışmışdır”.(2).

Ulu Öndər Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasının ortaya qoyması ilə Azərbaycanda tolerantlıq və multikulturalizmin daha da sürətlə inkişaf etməsinə geniş şərait yaratdı. Çünki, multikulturalizm və tolerantlıq hər bir ölkənin altına qoyulmuş saatlı bir bombadır. Azərbaycanda multikulturalizmin bütün problemləri demək olar ki, azərbaycançılıq ideologiyası ətrafında yoxa çıxmışdır. Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanda yaşayan milli azlıqlarla görüş keçirdiyi zaman demişdir ki, “mən milli azlıqlarla yox, Azərbaycan xalqı ilə görüş keçirirəm”.

Heydər Əliyev 2001-ci il noyabrın 9-da Dünya Azərbaycanlılarının birinci qurultayında azərbaycançılığın mahiyyətini məhz bu cür ifadə etmişdir: “müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılığı - Azərbaycanın dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini ya-şatmalıyıq”. (3, s. 5)

Ulu Öndər həmişə öz çıxışlarında Azərbaycanın çoxmillətli ölkə olmasını, etnik rəngarəngliyini və tolerantlığa böyük əhəmiyyət verməsini xalqımızın böyük sərvəti hesab etmişdir: “Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür... Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. Azərbaycanlı sözü bizi həmişə birləşdirib”.

Heydər Əliyevin fəaliyyətinin istər ölkə, istərsə də dünya miqyasında yüksək qiymətləndirilməsi azərbaycançılıq ideologiyasının təbliğ olunması baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Heydər Əliyev irsinin qorunması və təbliği, azərbaycançılıq ideologiyasının təbliği istiqamətində həyata keçirilən müxtəlif tədbirləri təkcə bu dahi insanın şəxsiyyətinə münasi-

bətlə əlaqələndirmək olmaz. Bu tədbirlər böyüməkdə olan gənc nəslin dövlətçilik duyğularının inkişaf etdirilməsi baxımından da çox böyük əhəmiyyətə malikdir.

Müasir Azərbaycanın banisi Ulu öndər Heydər Əliyev olduğu üçün əsrlər boyu ölkəmizdə formalaşan multikultural dəyərlər məhz onun hakimiyyəti dövründə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyaraq geniş vüsət almışdır. Azərbaycanda kultural mədəniyyətinin müasir tələbləri səviyyəsində formalaşmasının, ölkədə sabitliyin və tərəqqinin əsas amil olduğunu nəzərə alan ümummilli lider Heydər Əliyev multikulturalizmin siyasi və hüquqi müstəvidə yerini müəyyən etmişdir. O, Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafı üçün dəqiq ideoloji hədəf seçmiş və uzaqgörən, müdrik siyasəti ilə əsrlər boyu formalaşmış çoxmədəniyyətlik ənənəsini inkişaf etdirərək onu keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırmışdı.

Azərbaycanda yaşayan hər bir millətin, etnik qrupun nümayəndəsi vahid vətən olan Azərbaycan uğrunda çalışması üçün güclü hakimiyyət və siyasi iradə tələb olunurdu. Məhz, Ulu öndər Heydər Əliyev siyasi müdrikliyi sayəsində bu gün Azərbaycanda yaşayan bütün millətlər və bütün dini mənsubları rahat şəkildə yaşayıb və öz adət - ənənələrinə, dinlərinə sadıqdırlar.

Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi iradəsi sayəsində Azərbaycan, tarixən sahib olduğu tolerantlıq və multikulturalizm ənənələrini hüquqi və siyasi müstəvidə yenidən bərpa etdi. O, Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafı üçün dəqiq ideoloji hədəf seçdi və müdrik siyasəti ilə əsrlər boyu formalaşan çoxmədəniyyətlik ənənəsini inkişaf etdirərək onu keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırdı. Onun rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalqının rolanlıq və multikultural ənənələrinin qorunması sahəsində həyata keçirilən siyasi istiqamət bu gün uğurla inkişaf edir.

Ulu öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanımızda multikultural məsələlərdə çox önəmli addımlar atmışdır. Belə ki, O digər dinlərin və xalqların xidmətlərini də həmişə yüksək qiymətləndirilmişdir. 1999- cu ilin noyabrın 16- da ölkəmizdə fəaliyyət göstərən dini rəhbərlərlə görüşündə bu anı xüsusi olaraq qeyd etmişdir: “ Əlbəttə Azərbaycanda mövcud olan millətlərarası, dinlərarası, etnik vəziyyət yüksək qiymətə layiqdir. Bu hamının - həm azərbaycanlıların, həm rusların, həm ukraynalıların, həm yəhudilərin, digər millətlərdən olan insanların, o cümlədən bizim dini konfessiyaların -- Azərbaycanda başlıca dini olan islam dininin, xristian pravoslav, yəhudi dinlərinin səyləri ilə əldə edilmişdir.”⁽²⁾

Azərbaycan Respublikası çoxmillətli bir dövlət olduğundan burada müsəlmanlarla yanaşı başqa dinlərə mənsub olan vətəndaşlar da yaşayır. Azərbaycan müstəqil, demokratiya prinsiplərinə mənsub olan bir dövlət kimi öz ərazisində yaşayan bütün xalqlara, bütün millətlərə, dinindən, irqindən dilindən, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq azadlıq, hürriyyət imkanları verir. İslam dininin də multikultural sahədə tarixdə görünməmiş hadisələri olmuşdur. Bunun təsirini Azərbaycanda və hətta Qafqazda da biruzə verdiyini Heydər Əliyev belə demişdir: “ Dünyada çox yer vardır. Biz Azərbaycanlılar İslam dini ilə fəxr edərək, eyni zamanda heç vaxt başqa dinlərə qarşı mənfi münasibət göstərməmişik, düşmənçilik etməmişik, ədavət aparmamışıq və heç bir başqa xalqı da öz dinimizə itaət etməyə məcbur etməmişik. Ümumiyyətlə, başqa dinlərə dözümlülük, başqa dinlərlə yanaşı və qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşamaq islam dəyərlərini xüsusiyyətidir. Bu tarix boyu Azərbaycanda da, Qafqazda da öz əksini tapmışdır. Azərbaycanda islam dini ilə yanaşı xristian dini də, yəhudi dini də əsrlərlə birgə yaşayıb və indi də yaşayır”.⁽⁴⁾

Təsadüfi deyildi ki, Roma Papası Bakıya səfərə gələrkən söylədiyi : “Azərbaycanda dinlər arasında mövcud tolerantlıq və dözümlülük münasibətləri dünyanın bir çox ölkələri üçün nümunə ola bilər”- fikri dünya üçün bir mesajdır.

Bu gün Azərbaycan multikulturalizminin özəlliyi ondadır ki, multikulturalizmin bir sıra dünya dövlətlərində iflasa uğradığı bir dövrdə, şəraitdə Azərbaycan Respublikası multikulturalizmi özünün dövlət siyasəti bəyan etmişdir. Azərbaycan dünyada tolerantlıq, sivilizasiyalar arasında dialoq məkanı kimi qəbul edilir.

Azərbaycançılıq ideologiyasının təkamülündə İlham Əliyev mərhələsi özünəməxsus dinamizmi ilə onun məzmununu daha da zənginləşdirməkdə, milli özünüdərk hissini gücləndirməkdə və Azərbaycanın beynəlxalq aləmdəki mövqelərini yüksəltməkdədir. Prezident İlham Əliyev azərbaycançılıq ideologiyasını dövlətçiliyimizin siyasi və mənəvi sütunu kimi xarakterizə edərək demişdir: “Bizi əsrlər boyu bir millət, bir xalq kimi qoruyan, saxlayan dəyərlərimiz olmuşdur. Bu gün bu məsələyə çox böyük diqqət göstərilir. Bu gün qloballaşan, çətinliklərlə üzləşən dün-yada milli dəyərlərimiz bizim dövlətçiliyimizin təməlini təşkil edir. Bizim dövlətçiliyimizin çox möhkəm ideoloji əsasları vardır. Azərbaycançılıq məfkurəsi bizim əsas ideoloji dayagımızdır”. (7 s.26-27).

Bütün bu tolerantlıq ənənələrinin dünyada təqdim edilməsi işində Azərbaycan dövləti ilə yanaşı, dünyada maddi və qeyri-maddi irsin qorunmasında və təbliğində böyük fədakarlıq göstərən xeyirxah əməlləri ilə əsl islami dəyərləri təlqin edən bəşəriyyəti mərhəmətə, qarşılıqlı köməyə, sülhə çağıran Heydər Əliyev Fondunun da böyük əməyi var. Azərbaycan multikulturalizmi yalnız ölkə daxilində deyil, beynəlxalq aləmdə öz səmərəli nəticələri ilə insanlara sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı hörmət bəxş etməyə yönəldilmişdir. Əsrlər boyu iki dünyanın Avropa və Asiyanın təkcə coğrafi deyil, həm də mədəni baxımdan “kəsişmə nöqtəsində” yerləşən Azərbaycanda multikultural dəyərlərin qorunub saxlanılmasına xidmət edən siyasi kurs yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi uğurla aparılır. Və bu kursu həyata keçirməkdə dövlətin yanında vətəndaş cəmiyyəti institutu olan Heydər Əliyev Fondu və onun rəhbəri, birinci vitse prezidentimiz Mehriban xanım Əliyeva durur. Tolerant cəmiyyət modelinin özünəməxsus və nadir formasının yaranmasında, qorunub saxlanmasında Heydər Əliyev Fondunun rolu danılmazdır. Heydər Əliyev Fondu olduqca əhəmiyyətli, möhtəşəm proqramlar həyata keçirir. Bu proqramlar Azərbaycan multikulturalizminin bir ölkə çərçivəsində qapalı inkişafını deyil, dünya çərçivəsində dinlərin və mədəniyyətlərin müxtəliflikləri şəraitində fəaliyyət göstərməsini reallaşdırır. Bu ondan irəli gəlir ki, ölkəmizdə tarixən formalaşmış tolerantlıq və dözümlülük Azərbaycan cəmiyyətini səciyyələndirən gözəl bir ənənəyə çevrilib. Heydər Əliyev Fondu isə fəaliyyəti ilə müxtəlif xalqlar arasında humanizm, həmrəylik və dözümlülük kimi bəşəri dəyərlərin bərqərar olmasına, ölkəmizdə formalaşmış gözəl ənənəyə töhfəsini verməkdədir. Həç də təsadüfi deyildi ki, Prezidentimiz cənab İlham Əliyev istər ölkə hüdudlarından kənarda, istərsə də ölkə ictimaiyyətinin qarşısında çıxış edərkən deyir: “Multikulturalizm ölkəmizdə hər bir insanın həyat tərzinə çevrilmişdir.

Ədəbiyyat

- 1.Kamal Abdullayev. Ulu öndər Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisidir. “Azərbaycan qəzeti”, 23 iyul 2014
- 2.Azərbaycan Multikulturalizminin ədəbi – bədii qaynaqları . Bakı 2016 . səh. 4
- 3.”Gəncənin səsi” qəzeti,23 fevral 2016-cı il.
- 4.“Respublika” qəzeti 20 yanvar 1999- cu il

5. Turan A., Azərbaycançılıq milli ideyasında Heydər Əliyev fenomeni. "Xalq" qəzeti, 02.12.2016
6. Mehdiyev R. Milli ideya: tarix və bu gün. "Azərbaycan" qəzeti, 09.11.2007.
7. Xəlilov S. Heydər Əliyev və Azərbaycançılıq məfkurəsi. Bakı: Azərbaycan Universiteti, 2001

**ПОЛИТИЧЕСКИЙ ОСНОВОПОЛОЖНИК МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В
АЗЕРБАЙДЖАНЕ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЙ ЛИДЕР Г.АЛИЕВ**

*Асланов Елгюн Магаммедали оглы, Кулиева Гюльмира Кашам кызы,
Салманова Саида Низами кызы
Резюме*

После обретения независимости азербайджанского народа, основным вопросом было упорядочения со стороны государства, вопросы мультикультурализма и толерантности. Кроме того, что Азербайджан является исламской страной, она также мировая и многоконфессиональная. Исламская религия в нашей стране принимается как неотъемлемая часть историческо-морального наследства, культуры, национального менталитета. В статье, говорится об идеях мультикультурализма в Азербайджане и роли в этой сфере общенационального лидера Гейдара Алиева.

**GREAT LEADER HEYDAR ALIYEV IS THE POLITICAL FOUNDER OF
AZERBAIJAN MULTICULTURALISM**

*Aslanov Elqun Mahammadali, Guliyeva Gulmira Qasham, Salmanova Saida Nizami
Summary*

After independence the people of Azerbaijan one of the main issues in the country and the issues of tolerance and multiculturalism was a part of the state for the settlement. Azerbaijan is a secular and multi-confessional state, an Islamic countries. Historical and spiritual heritage, culture, national mentality is seen as an integral part of the Islamic religion in the country. In the article is also talking about the idea of multiculturalism and the work has been done in this field by national leader Heydar Aliyev praised

*Rəyçi: dosent Abdullayeva Sevda Füzuli qızı
ADAU-nun İctimai fənlər kafedrasının 28 noyabr 2024-cü il tarixli iclasın 03 sayılı protokolu
Daxil olma tarixi 02 dekabr 2024-cü il*